

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	316
Land:	Pakistan
Kilde:	Landinfo
Titel:	Temanotat: Pakistan: Dødsstraff. Straffelovgivning, moratorium og praksis
Udgivet:	30. juli 2015
Optaget på baggrundsmaterialet:	8. september 2015

Temanotat

**Pakistan: Dødsstraff.
Straffelovgivning, moratorium og
praksis**

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

Informasjonen som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

© Landinfo 2015

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

SUMMARY

Pakistani legislation stipulates capital punishment for nearly 30 different crimes. Since 2008 there has been an unofficial moratorium on executions. The moratorium was lifted for terror-related cases in December 2014, following a massive attack on the Army Public School in Peshawar leaving about 150 civilians dead. Execution for non-terrorism crimes eligible for capital punishment was reinstated in early March 2015. The abolition of the moratorium is first and foremost a part of the government's new policy on Pakistani Taliban, Tehreek-e-Taliban Pakistan (TTP), and other terrorist groups. About 8500 individuals in the prisons are currently under the sentence of death; many of them convicted in terror-related cases. According to the Human Rights Commission of Pakistan there have been 150 executions in the period from the Peshawar attack until 2 June 2015.

The newly elected president, Mamnoon Hussain, has so far not used his constitutional power to pardon, commute or stay a death sentence. Landinfo finds it difficult to see any indications of change. More executions are likely to take place in the coming months; probably at an average between five and ten per week. Both individuals found guilty of terror-related and non-terror related crimes are likely to be executed.

SAMMENDRAG

Pakistans lovgivning åpner for bruk av dødsstraff for nærmere 30 ulike lovbrudd. Et uoffisielt moratorium fra 2008 har suspendert fullbyrdelse av dødsdommer. Moratoriet ble opphevet for terrorrelaterte saker i desember 2014 etter et omfattende terrorangrep mot Army Public School i Peshawar, hvor nær 150 sivile ble drept. Det ble åpnet for henrettelse i ikke-terrorrelaterte saker tidlig i mars 2015. Opphevingen av moratoriet var først og fremst et tiltak i regjeringens endrede tilnærming til pakistansk Taliban og andre terrorgrupper. Omkring 8500 innsatte i pakistanske fengsler er dømt til døden. Mange er dømt i saker knyttet til terror og væpnet opprør. I henhold til Human Rights Commission of Pakistan ble det fullbyrdet 150 dødsdommer i perioden mellom terroranslaget mot Peshawar i desember 2014 og 2. juni 2015.

Den nyvalgte presidenten, Mamnoon Hussain, har så langt ikke benyttet seg av sin grunnlovfestede rett til å benåde og omgjøre en dødsdom. Ikke noe taler for at utviklingen på dette område vil endre retning. Flere vil bli henrettet i nærmeste fremtid; antagelig i snitt mellom fem og ti per uke i de nærmeste månedene. Dette gjelder både personer dømt i terrorrelaterte og ikke-terrorrelaterte saker.

INNHold

1. Innledning	5
2. Formelle forhold.....	6
2.1 Straffebestemmelser	6
2.2 Kausjon forut for arrestasjon (Pre-arrest bail).....	8
2.3 Ordinær kausjon (Post arrest bail)	8
2.4 Domstolsbehandling.....	9
2.5 Straffemetoder	10
2.5.1 Nasjonal lovgivning.....	10
2.5.2 Særlovgivning og tradisjonell lovgivning i stammeområdene.....	10
2.6 Vern mot dødsstraff.....	10
3. Moratoriet opphevet	11
3.1 Brudd i dialogen med Tehreek-e-Taliban Pakistan (TTP)	12
3.2 Moratoriet opphevet i to omganger	13
3.2.1 Terror og sikkerhetsrelaterte saker	13
3.2.2 Andre saker med dødsstraff som strafferamme	14
3.3 Status per juli 2015.....	15
4. Blodpenger: Qisas and Diyat Ordinance	17
5. Referanser.....	19

1. INNLEDNING

Stadig færre land tillater dødsstraff som straffereaksjon. I dag avstår omkring 140 land fra bruk av dødsstraff, enten direkte, ved lovregulering, eller ved etablert praksis. Utviklingen i Pakistan går i motsatt retning. Landet skjerper straffe- og prosesslovgivningen og bruken av henrettelse som reaksjon.

Pakistans straffelovgivning åpner for dødsstraff, men bruken av den strengeste straffereaksjonen ble suspendert ved et moratorium¹ introdusert av daværende president Asif Ali Zardari i november 2008. I desember 2014 ble moratoriet opphevet og eksekusjon gjeninnført.

I henhold til den pakistanske menneskerettighetskommisjonen, Human Rights Commission of Pakistan (HRCP), sitter det nærmere 8500 dødsdømte i pakistanske fengsel (samtale i Lahore, april 2015).

Spørsmål om fullbyrdelse av dødsstraff og opphevelse av moratoriet har vært nært knyttet til forhold av betydning for Pakistans stabilitet og sikkerhet; som forholdet mellom hæren og regjeringen, og myndighetsapparatets ambivalens ovenfor militante sunnibevegelser i Punjab, ikke minst Pakistans Taliban, Tehreek-e-Taliban Pakistan (TTP) og deres samarbeidspartnere.

Parlamentsvalget i mai 2013 ble vunnet av Pakistan Muslim League (N) (PML-N), og i juni ble Mian Mohammad Nawaz Sharif innsatt som statsminister for tredje gang. Høsten 2013 ble Mamnoon Hussain tatt i ed som president, en milepel i Pakistans historie. Pakistans Peoples Party (PPP)-regjeringen under president Asif Ali Zardari ble den første etter Bhutto-regjeringen i 1977 som fullførte en femårig valgperiode i posisjon. Makten ble så, dog etter det kanskje blodigste valget i Pakistans historie, for første gang overført fra én demokratisk valgt regjering til en annen, i tråd med landets grunnlov. Samtidig, og muligens paradoksalt, trues sentralmyndighetenes posisjon av en rekke sterke opprørs- og motkrefter i alle landets provinser; både i Sindh og spesielt i Karachi, i det ressursrike Balochistan, i den strategisk sentrale Khyber Pakhtunkhwa-provinsen og i den politisk sett viktigste provinsen; Punjab.

Opprør, organisert terror og politisk-sekterisk vold har potensial til alvorlig destabilisering av Pakistan. En rekke militante grupperinger, enkelte forankret i store betydningsfulle religiøse bevegelser i Punjab, utfordrer staten og bidrar til stor usikkerhet blant sivilbefolkningen. TTP er den organisasjon som tydeligst provoserer det pakistanske demokratiet som anses som «an infidel system» (Nasruminallah 2013), og har stått bak det vesentligste av den religion- og politikkrelaterte terroren de seneste årene.

Selv om det i 2014 ble registrert 30 % færre terrorhandlinger enn i 2013, ble de totale omkostningene knyttet til politikkrelatert vold større enn tidligere år. 5300 personer,

¹ Et moratorium er en beslutning om utsettelse eller suspensjon av en aktivitet eller lovbestemmelse, truffet av ansvarlige myndigheter.

hvorav ca. 1700 karakteriseres som sivile, ble drept og 4500 ble skadd – de fleste i forbindelse med

terrorist attacks, as well as operations carried out by security forces and clashes/encounters with militants; incidents of ethno-political violence; drone attacks; inter-tribal, inter-militant and clashes between tribesmen and militants; sectarian clashes; communal violence; cross-border attacks and clashes; clashes between rival criminal gangs as well and with security forces; and abductions by militants and nationalist insurgents (PIPS 2014, s. 9).

TTP og organisasjonens nærmeste samarbeidspartnere ble holdt ansvarlig for de fleste og de mest omfattende voldshandlingene i 2014. Ifølge Pakistan Institute for Peace Studies (PIPS) fikk TTP ansvaret for hele 60 % av alle registrerte terrorangrep. (PIPS 2014, s. 7).

Mohammad Nawaz Sharif gikk til valg blant annet på løfter om oppheving av moratoriet som avskar justismyndighetene fra å fullbyrde dødsdommer, og å bedre lov- og ordenssituasjonen. I den første perioden etter Nawaz-administrasjonens inntreden medio 2013, var det snarere beskjedne tiltak og tilnærming som stod på dagsorden; ikke kampanjer mot TTP og andre militante grupperinger. Moratoriet ble ikke opphevet, og det ble initiert dialog med TTP.

Uavhengig av straffefullbyrdelse, kan det i et allmennpreventivt perspektiv fremstå som ironisk at mens Pakistan er blant de land som dømmer flest til døden, er lov- og ordenssituasjonen labil og omfanget av en rekke alvorlige forbrytelser er svært høyt. Forbindelsen mellom politikk og kriminalitet er iøynefallende, eksempelvis i Karachi (OSAC 2015). I 2013 var drapsraten på 7,7 pr. 100 000, den høyeste i Sør-Asia. Totalt ble nærmere 14 000 drept; 2500 i Karachi alene (Sheikh 2014). Det har tidligere blitt antydnet at nærmere 1/3 av drapsmennene i Pakistan går fri etter å ha inngått avtale med de etterlatte i tråd med gjeldende islamsk rett (Saeed 2010) (se for øvrig kapittel 4).

2. FORMELLE FORHOLD

2.1 STRAFFEBESTEMMELSER

En rekke bestemmelser i Pakistans lovgivning har dødsstraff som strengeste alternativ. Tiltaler etter enkelte av bestemmelse omtalt nedenfor behandles av spesialdomstoler (jf. kapittel 2.4), men Landinfo har ikke full oversikt over alle bestemmelser dette gjelder. Oversikten gir et bilde av de viktigste kategoriene lovbrudd hvor pakistansk lovverk åpner for dødsstraff. Det betyr at det ikke kan utelukkes at det også er andre lovregler som anviser strengeste straff, og heller ikke at det er andre bestemmelser i de omtalte lovene som har dødsstraff.² Likeledes er det områder i Khyber Pakhthunkhwa som reguleres av tradisjonell lovgivning som kan være under forandring. Forvaltningen av tradisjonell lovgivning gir antagelig i

² Militær lovgivning åpner eksempelvis for dødsstraff.

større grad enn forvaltning av den nasjonale lovgivningen, rom for forvaltnes skjønn.

A. Straffeloven (Penal Code 1860)

- i) Mord – §§ 300, 301, 302, 305, 307, 309, 311 og 314 i straffeloven
Mord under skjerpene omstendigheter i medhold av § 302a og 302b åpner for at retten kan felle dødsdom uavhengig av om offerets familier tilgir gjerningsmannen (se kapittel 4)
Ran – § 396
Falske vitneprover – § 194
Angrep (*assault or criminal force*) som krenker kvinners sømmelighet – § 354
Voldtekt – §§ 367a, 375, 376
Seksualiserte angrep mot mindreårige – §§ 367a, 375, 376
Kidnapping – §§ 364, 365, 367, 367a
Krigshissing – § 121
Opprør – § 132

B. Opprør og terrorrelaterte bestemmelser

- ii) Terrorisme – §§ 6-7 i anti-terrorloven (The Anti-Terrorism Act (ATA) 1997)
[...] “strike terror or create a sense of fear and insecurity” by use of explosives, flammable substances, firearms or lethal weapons, poisons, noxious gasses or chemicals in a manner likely to cause death or injury to persons, destruction of property or widespread disruptions in essential services or security; (b) a scheduled offense likely to create terror or disrupt sectarian harmony; (c) commit gang rape, child molestation or robbery and rape; or (d) commit an act of civil commotion. If a terrorist act results in death, it is punished by death.
og
[...] whoever commits an act of terrorism under Section 6, whereby (a) death of any person is caused, shall be punishable, on conviction, with death or with imprisonment for life, and with fine;
Likeledes sier Pakistan Prevention of Electronic Crimes, Section 17(2), 2008:
Cyber-terrorism (use of computers in aiding or committing a terrorist act) that results in death is punishable by death (APP 2008)
Terrorisme som ikke fører til tap av liv kan også straffes med døden, eksempelvis flykapring, jf. straffelovens § 402 (Penal Code 1860)
Togavsporing – § 127 i The Railways Act 1890

C. Narkotika-lovgivning

- iii) Narkotikaforbrytelser – §§ 6-9 i Control of Narcotic Substances Act 1997

D. Religiøse bestemmelser

- iv) Utenomekteskapelig sex/zina. § 5 i The Offence of Zina (Enforcement of Hudood) Ordinance 1979 beskriver zina slik:

(a) it is committed by a man who is an adult and is not insane with a woman to whom he is not, and does not suspect himself to be married; or

(b) it is committed by a woman who is an adult and is not insane with a man to whom she is not, and does not suspect herself to be married.

- v) Ifølge flere av de rådende skoleretningene innen islam kan apostasi (frafall fra islam, se Landinfo 2012) straffes med døden. Sharia-domstolene i Pakistan kan, slik Landinfo forstår det, dømme apostater til døden. Landinfo er ikke kjent med at noen er tiltalt etter disse religiøse doktrinene. Det er, slik Landinfo ser det, også svært lite sannsynlig at så vil skje i overskuelig fremtid.

- vi) Blasfemi etter § 295 i straffeloven (Penal Code 1860)

E. Svik mot nasjonen

- vii) Forræderi – § 2 i High Treason (Punishment) Act 1973

og

Videreformidling av vital informasjon - §§ 24, 26, og 31 i Pakistan Army Act

F. Våpen

- viii) Våpensmugling/-formidling etter Pakistan Army Act (jf. Amnesty International 1996, s. 4)

2.2 KAUSJON FORUT FOR ARRESTASJON (PRE-ARREST BAIL)

Om man risikerer å bli anklaget for et forhold som kan medføre arrestasjon, er det mulig å oppnå såkalt *protective/pre-arrest bail*. En slik kausjon kan unnta en person fra arrestasjon i inntil to uker. Kausjonen kan kun innvilges av en domstol og ikke av politiet. Kausjon har normalt form av en garanti knyttet til eiendom. Det foreligger omfattende informasjon om enkeltsaker som indikerer at pre-arrest bail kan innvilges i både drapssaker (Daily Times 2012) og terrorrelaterte saker³ (Daily Times 2011)

2.3 ORDINÆR KAUSJON (POST ARREST BAIL)

I henhold til sentrale juridiske eksperter innen Ahmadiyahmenigheten (samtaler i Rabwah, mars 2014) skiller prosedyrelovgivningen mellom «bailable» og «non-bailable offences», men skillet innebærer ikke at tiltalte etter bestemmelser som er non-bailable, ikke kan løslates mot kausjon. Tiltalte som er siktet for forhold som kan gi dødsstraff, kan løslates mot kausjon, eksempelvis personer siktet for mord.

Landinfo antar at spørsmål om kausjon i saker som innebærer strengeste strafferamme, ikke kan behandles av lavere rettsinstans enn Sessions Court (se del 2.4).

³ Begge kategoriene av lovbrudd har en strafferamme som inkluderer dødsstraff.

2.4 DOMSTOLSBEHANDLING

Tiltaler etter bestemmelser som har døden som strengeste straffebud, behandles i utgangspunktet i Sessions Courts, eventuelt i spesialdomstoler, som Anti-Terrorist Courts og Shariat Courts. Sessions Courts er det andre nivået innenfor domstolshierarkiet i Pakistan og ligger over Civil Judges og Magistrates, som er inndelt i ulike klasser etter jurisdiksjon. En Sessions Court består kun av én dommer, og sakene er ofte gjenstand for summarisk behandling (møte med Hina Jilani, Lahore 2012).

Anke over en avgjørelse fra Sessions Court behandles av Provincial High Court. Det er fem slike; i Lahore, Sindh, Balochistan, Peshawar og Islamabad High Court. Anke over en fellende dom i Sessions Court er obligatorisk og alle dødsdommer må godkjennes av en High Court. En High Court består av to dommere. Ifølge grunnlovens § 140 del IV (3) har generaladvokaten mandat og myndighet til å anke alle frifinnelsesdommer fra High Court (The Constitution of the Islamic Republic of Pakistan 1973).

Anke over dom i High Court behandles av Supreme Court (høyesterett) hvor panelet består av tre dommere.

I tilfelle fellende dom i Høyesterett, kan det fremmes benådningsanmodning til presidenten, noe som etter den kjennskap Landinfo har, gjøres systematisk. Iht. grunnlovens § 45 skal presidenten

[...] have power to grant pardon, reprieve and respite, and to remit, suspend or commute any sentence passed by any court, tribunal or other authority (The Constitution of the Islamic Republic of Pakistan 1973).

Shariadomstolen, Federal Shariat Court, er føderal og behandler blant annet saker etter Hudood-lovgivningen. Domstolen er omstridd, noe som har medført at dens jurisdiksjon er innskrenket, blant annet kan den ikke lenger behandle tiltaler om *zina* etter Hudood-lovgivningen (Hussain 2011). Den religiøse domstolen har en egen særskilt ankeinstans i høyesterett, Shariat Appellate Bench of the Supreme Court.

Det finnes, som nevnt, flere ulike føderale spesialdomstoler, for eksempel Anti Terrorism Court, som forvalter lover som åpner for dødsstraff. Ankeinstansen for avgjørelser i mange av disse spesialdomstolene er Høyesterett, et forhold som representerer en betydelig belastning for den øverste domstolen:

Besides entertaining civil and criminal appeals from the High Courts, the Court also hears appeals from the judgments against the Federal Shariat Court, Service Tribunals and some special courts. ...() As a consequence, there is always huge number of pending cases to dispose of (Hussein 2011).

Generelt er saksbehandlingen i rettssystemet tungrodd og tidkrevende. Inkompetanse, politisering og trusler, spesielt på lavere domstolnivå, representerer alvorlige rettsikkerhetsproblem (International Bar Association 2009). Fraværet av et selvstendig og fritt rettsapparat som sikrer en forutsigbar, individuell og rettferdig rettergang, bidrar til at dødsstraffproblematikk i Pakistan ikke bare er et spørsmål om dødsstraff i seg selv og begrunnelsen for denne.

2.5 STRAFFEMETODER

2.5.1 Nasjonal lovgivning

Gjeldende rett i Pakistan inkluderer religiøse *hudood*-bestemmelser og åpner for flere henrettelsesmetoder; henging, steining og avkutting av lemmer. I praksis er henging den eneste straffemetoden for saker behandlet i medhold av gjeldende lovgivning innenfor det nasjonale rettsvesenet. Eksempelvis har steining, som ble introdusert i den føderale lovgivningen i 1990, aldri blitt anvendt i offentlig strafferettspleie. Alle som er henrettet så langt i 2015 er hengt (samtale HRCF i Lahore, april 2015) (se kapittel 3).

2.5.2 Særlovgivning og tradisjonell lovgivning i stammeområdene

I de føderalt administrerte områdene, Federally Administered Tribal Areas (FATA), i Khyber Pakhtunkhwa, gjelder ikke den nasjonale straffelovgivningen. Den der gjeldende straffelovgivning, Frontier Crimes Regulation hjemler også dødsstraff (Frontier Crimes Regulation 1901). Ifølge den engelskspråklige avisen Dawn ble den første fullbyrdede dødsdom ved steining registrert i FATA i 2008 (Dawn 2008).

Stammeområdene reguleres imidlertid langt på vei gjennom tradisjonell lovgivning forvaltet av tradisjonelle konfliktråd, såkalte *jirgaer*. Etter Landinfos skjønn legger jirgaene i disse områdene til rette for og «legitimerer» utenomrettslige henrettelser. I løpet av de ti til femten siste år har det jevnlig kommet meldinger om rettighetskrenkende prosesser og ulovlige offentlige henrettelser fra disse områdene:

A man was allegedly stoned to death for attempting to elope with a girl in Parachinar, the headquarters of the Kurram tribal region, on Tuesday [...] The tribal elder said the accused was blindfolded and brought to the ground where more than 300 men started throwing stones at him until he died (The Express Tribune 2013).

Mange av dommene er felt etter prosesser som innebærer grove brudd på grunnleggende rettsikkerhetsstandarder.

2.6 VERN MOT DØDSSTRAFF

Det er, ifølge den informasjon Landinfo har, tre kategorier som er gitt et utvidet vern mot dødsstraff; kvinner med barn, barn/ungdom og personer med redusert mental kapasitet. Landinfo kan ikke utelukke at også andre grupper er gitt et slikt særskilt vern.

- a) Ifølge §§ 2b og 12a i Juvenile Justice System Ordinance 2000, kan ikke personer som var under 18 år da ugjerningen ble begått dømmes til døden.⁴ Bestemmelsen, § 12a, synes å være begrenset idet det innledningsvis i bestemmelsen heter:

Orders that shall not be passed with respect to a child. Notwithstanding anything to the contrary contained in any law for the time being in force no child shall be-

⁴ Dette vernet respekteres ikke alltid i praksis, jf. del 3.3.2.

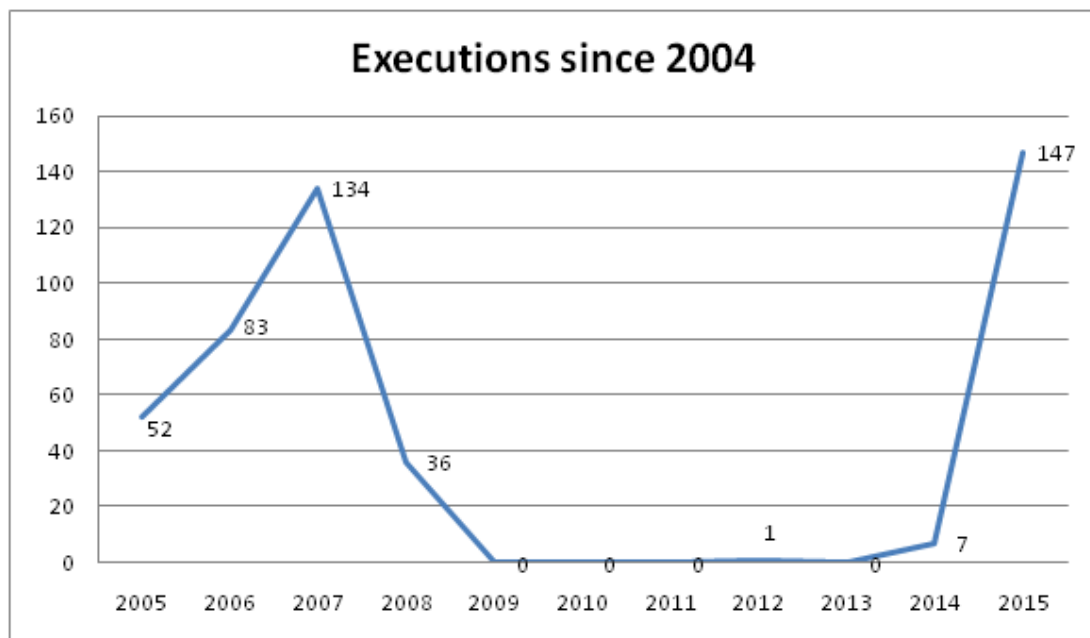
(a) awarded punishment of death, or ordered to labour during the time spent in any borstal or such other institution; (The Juvenile Justice System Ordinance 2000)

- b) Ifølge § 314 (3) i straffeloven kan gravide kvinner få en dødsdom utsatt eller omgjort til livsvarig fengsel (Penal Code 1860).
- c) I medhold av § 341 i prosedyreloven har mentalt tilbakestående et ekstra vern, men er likevel ikke vernet mot å bli idømt lovens strengeste straff (OECD 2007)
- d) I henhold til klassisk shariarett kan ikke kvinner med barn dømmes til døden.

3. MORATORIET OPPHEVET

Det har lenge vært relativ bred og sterk oppslutning om bruken av dødsstraff i den pakistanske opinionen (FIDH & HRCP 2007, s. 19-20). Mye taler for at det seneste årets omfattende terrorhandlinger har bidratt til å sementere holdninger til dødsstraff som noe positivt ytterligere i den pakistanske befolkningen.

Det var tidligere statsminister Benazir Bhutto fra Pakistan's Peoples Party (PPP) som introduserte moratoriet mot dødsstraff etter at hun kom til makten i 2008. Moratoriet har vært effektivt, og det ble vedlikeholdt ved at presidenten hver tredje måned sendte melding til aktuelle ministerier og departementer om ikke å fullbyrde dødsdommer (BBC News 2012).

Kilde: HRCP u.å.

Moratoriet løp ut 30. juni 2013, og ble ikke fornyet. Nawaz Sharifs Pakistan Muslim League (Nawaz) (PML-N), som vant de nasjonale valgene i 2013, har hele tiden ønsket å oppheve moratoriet. Nawaz fornyet dermed ikke moratoriet, men ga i oktober i 2013 – i strid med sitt program – uttrykk for at moratoriet rent praktisk

skulle bestå. Den pakistanske menneskerettighetskommisjonen uttalte ved den anledning:

HRCP welcomes the government's statement that it would persist with the moratorium on death penalty. The news brings some respite for thousands of death row inmates – especially those whose execution was imminent – and their families (HRCP 2013).

Moratoriet ble satt til side ved én anledning, den 14. november i 2012, da en menig soldat, Muhammed Hussain, ble hengt etter å ha blitt kjent skyldig i drap på en overordnet i 2009. Det var den første henrettelsen i Pakistan siden høsten 2008. En melding på det pakistanske forsvarnets nettforum bekrefter henrettelsen, og det fremkommer at Hussain ikke ble dømt etter sivil lovgivning, men militær (Times of India 2012).

Human Right Watch peker på at henrettelsen skjedde etter press fra militære myndigheter:

Government officials speaking on condition of anonymity told Human Rights Watch that Hussain's execution had been carried out under pressure from military authorities as Hussain had been convicted by a military rather than a civilian court (HRW 2012).

3.1 BRUDD I DIALOGEN MED TEHREEK-E-TALIBAN PAKISTAN (TTP)

Nawaz-regjeringen innledet etter sin inntreden samtaler med TTP. Tilnærmingsprosessen var omdiskutert. Primo juni 2014 aksjonerte TTP, sammen med Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) og al-Qa'ida, mot Jinnah International Airport i Karachi. Nærmere 40 ble drept og 20 skadd (Aljazeera 2014).

Angrepet endret pakistanske myndigheters holdning til og strategi ovenfor TTP. Myndighetene kom umiddelbart etter angrepet, under sterk press for sin tilnærming til TTP. Kravene om handling var klare:

"The Taliban have taken the failure of negotiations to mean they can revert to brutal violence," the Pakistan Observer says.

Calls on the government to accept the failure of talks feature widely. The Daily Times says the negotiation strategy is "bankrupt", and some commentators go further in calling for a military response. Pakistan Today says the authorities should "fully concentrate on taking the fight to the Taliban", and analyst Talat Masood told Pakistan Television the time was right for a "fully fledged operation" (BBC News 2014).

Pakistanske sikkerhetsstyrker iverksatte relativt umiddelbart en serie aksjoner mot områder i Nord-Waziristan i FATA. Områdene hadde inntil da, antagelig etter overenskomst, fungert som fristed for de ulike TTP-gruppene og en rekke affilierte militante bevegelser.

Den senere definitive opphevingen av moratoriet – både i saker som omfatter terror og dem som ikke gjør det (jf. del 3.2.2) – må selvsagt ses i lys av Pakistans betydelige kriminalitetsproblemer. Det er imidlertid først og fremst myndighetenes endrede strategi ovenfor TTP og de andre militante gruppene som har vært katalysatoren for den formelle opphevingen av moratoriet. Det har fortløpende sittet flere hundre terrordømte i landets fengsler, mange med dødsdom. Bruddet med

tidligere praksis, i tillegg til allmennpreventive hensyn, representerer en endret vurdering av dette segmentet av fangebefolkningen. Terrordømte blir, klarere enn tidligere, erkjent som et nasjonalt sikkerhetsproblem, samtidig som regjeringen også påpeker at avskrekking er et viktig virkemiddel i kampen mot terrorismen.

Den 16. desember 2014 angrep TTP Army Public School i Peshawar. Over 150 – de fleste barn – ble brutalt likvidert, og nærmere 120 ble skadd (The Hindu 2014).⁵

3.2 MORATORIET OPPHEVET I TO OMGANGER

3.2.1 Terror og sikkerhetsrelaterte saker

Den brutale aksjonen i Peshawar ble et absolutt vendepunkt i pakistanske myndigheters tilnærming til terror. Umiddelbart etter attentatet ble det introdusert en såkalt nulltoleranse-tilnærming, og allerede dagen etter, 17. desember 2014, opphevet regjeringen moratoriet for terrorrelaterte saker:

Pakistan's prime minister, Nawaz Sharif, has ordered a moratorium on the death penalty to be lifted for terror-related cases as families in Peshawar bury the 141 victims of the Taliban school attack (Boone 2014; PIPS 2015).

Opphevelsen av suspensjonen av dødsstraffen for terrordømte var ett av flere grep for å justere den interne sikkerhetspolitikken.

Den 6. januar 2014 ble den pakistanske grunnloven endret ved et tillegg, Twenty-first Amendment Bill, som åpnet for å sette opp hurtigarbeidende militære domstoler, Military Courts, for behandling av terrorrelaterte saker. Nasjonalforsamlingen ga følgende argumenter for tiltaket:

An extraordinary situation and circumstances exist which demand special measures for speedy trial of offences relating to terrorism, waging of war or insurrection against Pakistan and prevention of acts threatening the security of Pakistan. There exists grave and unprecedented threat to the territorial integrity of Pakistan by miscreants, terrorists and foreign funded elements. Since there is an extraordinary situation as stated above it is expedient that an appropriate amendment is made in the Constitution (Constitution (Twenty-First Amendment) Act 2015).

Det har nok gjort seg gjeldende betydelig frustrasjon blant militære ledere over rettsvesenets evne til effektiv og konsekvent strafferettsforfølging. Grunnlovsendringen og behandlingen av dette temaet er klart et uttrykk for at presset på regjeringen fra de væpnede styrker har vært stort.

Amnesty International understreket at opphevelsen av moratoriet kun gjaldt personer som er dømt for terrorvirksomhet:

[...] on the death penalty which had been in place since 2008. Coming in the wake of a massacre of mostly schoolchildren in Peshawar, this relaxation of the ban allowed the death penalty to be used only in terrorism cases (Amnesty International 2015).

Så i realiteten ble den første endringen som fikk reell betydning for praktiseringen av dødsstraff i Pakistan siden 2008 introdusert den 17. desember 2014. Umiddelbart

⁵ Taps- og skadetallene er oppdatert med tall fra South Asia Terrorist Portal.

etter at endringene var kunngjort, ble de satt ut i livet. Den 19. desember ble to terrordømte henrettet, etterfulgt av fire til den 21. desember. Før nyttår var syv terrordømte henrettet (HRCP u.å.). Alle var dømt for medvirkning i ulike aksjoner mot presidenten under det siste militære styret, Pervez Musharaf. De henrettede var, med ett unntak, dømt så tidlig som i 2003 og 2004. Én var dømt i 2011.

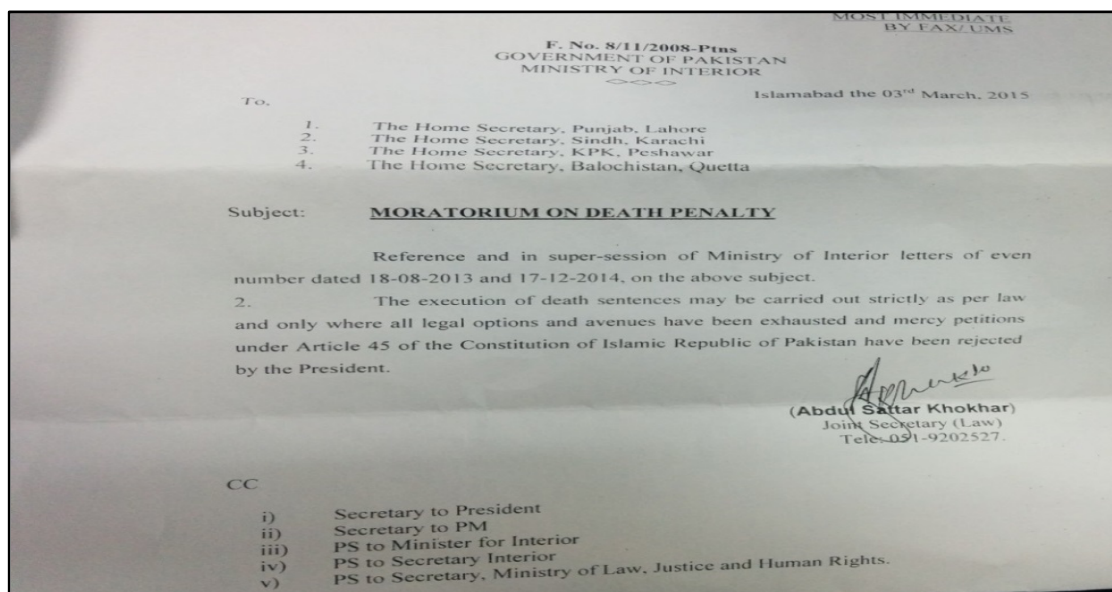
I henhold til menneskerettighetskommisjonens oversikt ble 24 personer henrettet frem til medio mars i år (HRCP u.å.). Det er ikke grunn til å stille spørsmål ved de tall kommisjonen presenterer, som underbygges av Amnesty Internationals anslag på at godt over 20 personer ble henrettet i perioden fra 17. desember 2014 til 10. mars 2015. Amnesty International mener myndighetene ikke har praktisert moratoriet i tråd med sine egne retningslinjer, og viser til at personer som ikke er dømt for terrorrelatert virksomhet, er henrettet:

Pakistan has executed 24 people since December, already including three whose convictions were unrelated to terrorism (Amnesty International 2015).

3.2.2 Andre saker med dødsstraff som strafferamme

Den 3. mars 2015 ble alle aktuelle provinsmyndigheter orientert om at moratoriet mot dødsstraff i alle straffesaker med dødsdom er formelt og fullstendig opphevet:

Capital punishment may be carried out strictly as per law and only where all legal options and avenues have been exhausted and mercy petitions [...] have been rejected by the president” (Ministry of Interior).

Innenriksdepartementet orienterte om den endelige opphevelsen av moratoriet den 3. mars 2015 (epost, diplomatisk kilde, mars 2015).

Dette betyr at alle dødsdømte som har benyttet tilgjengelige ankemuligheter uten resultat, kan henrettes. Den 11. mars 2015 meldte Time at

After a seven-year moratorium, Pakistan has reinstated the death penalty for non-terrorism cases eligible for capital punishment, and will begin executions in cases where appeals and clemency pleas are no longer an option (Toppa 2015).

Allerede den 12. mars ble en person, Muhammad Siddique, henrettet:

The latest execution took place on Thursday morning, of a man convicted of having murdered three people following a theatre performance in 2004 (Mehmood 2015).

Blant de dødsdømte er fremdeles Shafqat Hussain som opprinnelig var planlagt henrettet både i januar og i mars i år. Hussain var bare 14 år da han i 2004 ble dømt til døden for å ha drept en syv år gammel gutt.

Pakistan has issued execution orders for a man convicted in an anti-terrorism court, despite his being a juvenile at the time of the offence and being tried on the basis of a confession he claims was obtained under torture, his lawyers and family members say (Hashim 2015).

Moratoriet mot dødsstraff er således formelt og fullstendig opphevet i alle straffesaker. Etter at moratoriet ble opphevet for alle kategorier dødsdømte, er 178 personer henrettet pr. 28. juli 2015. Alle er menn og de aller fleste i provinsene Punjab og Sindh (HRCP u.å.).

3.3 STATUS PER JULI 2015

Det ble henrettet flere i første halvår 2015 etter opphevelsen av moratoriet, enn hele det siste året før det ble innført. I hele 2007 ble 135 dødsdømte henrettet (Johnson 2011), mens det per 1. juli 2015 altså var henrettet 176. Per juli 2015 avventer nær 8500 innsatte fullbyrdelse av dødsdom. Blant dem er den kristne kvinnen Asia Bibi, som er dømt i medhold av den omstridte blasfemilovgivningen. Likeledes Shafqat Hussain som var 14 år da han i 2004, etter en omstridt rettsprosess, ble dømt til døden for å ha drept en annen mindreårig. Én av de dødsdømte fangene i pakistansk fengsel er norsk borger av pakistansk opprinnelse. Han ble dømt til døden i 2009.

Om en sammenligner perioden fra opphevelsen av moratoriet mot terrordømte i desember 2014 og frem til opphevelsen ble gjort gjeldende for alle typer saker med perioden med den etterfølgende, har det relative omfanget av fullbyrdelser økt markant. I den første perioden ble det i snitt henrettet to personer per uke. I den etterfølgende perioden, fra 11. mars og frem til midten av juni 2015, ble det i gjennomsnitt henrettet 8 personer pr. uke. HRCPs oversikt viser at det ikke ble foretatt henrettelser i perioden 18. juni til 25. juli, men det skyldes antagelig at denne perioden omfatter fastemånedens ramadan og den påfølgende høytiden id ul-fitr (HRCP u.å.).

Landinfo kan ikke se at det foreligger noe som skulle tilsi at antallet fullbyrdelser vil gå ned i nær fremtid. Myndighetens politikk har bred støtte, og forskjellsbehandlingen av dødsdømte med og uten terrordømmer har opphørt. Heller ikke noe tyder på at de sikkerhetsmessige forhold som kan sies å ha tvunget frem myndighetenes skjerpede politikk, er endret markant.

I samtaler med diplomatiske kilder og representanter for ulike menneskerettighetsorganisasjoner (møter i Islamabad og Lahore, mars 2014) ble det gitt informasjon om et stort antall personer som var internert (med uklar juridisk status) i forbindelse med aksjoner mot militante i løpet av de seneste årene. De internerte blir etter det opplyste holdt i leire i Khyber Pakhtunkhwa. HRCP hevdet (møte i Lahore mars 2014) at ingen uavhengige har tilgang til leirene. Det ble antydnet at over 4000 er internert. Mange av disse, samt mange som er arrestert på grunnlag av terrormistanke etter angrepet i Peshawar, vil med stor sannsynlighet bli tiltalt etter

bestemmelser som har dødsstraff som strafferamme og få sine saker behandlet i de nyopprettede militære domstolene.

Det verserer ulike tall over hvor mange som er arrestert siden desember 2014. Det som er felles for tallene er at de er meget høye. Eksempelvis meldte Times of India den 28. mars 2015:

Pakistan's law enforcement agencies have arrested over 32,000 people on different charges in more than 28,000 anti-militant operations in the aftermath of the Peshawar school massacre, the government said on Saturday (Times of India 2015).

The Express Tribune refererer til 727 av de arresterte som «hardcore terrorists» (The Express Tribune 2015).

Myndighetene har ikke fulgt opp sine forsikringer om at kun dødsdømte terrorister vil bli omhandlet av straffeskjerpningen. Den rettslige informasjon som er tilgjengelig om de 178 personene som så langt er henrettet, peker i retning av at myndighetene hittil har konsentrert seg om å ta ut personer som er dømt for flere år tilbake, mange for over ti år siden. Ingen av de henrettede synes å ha blitt arrestert eller dømt etter 2011.⁶ Implementeringen så langt har ikke rammet den gruppen som har vært svært sentral i myndighetenes argumentasjon, både for opphevelsen av moratoriet og etableringen av de militære domstolene; aktive terrorister. I innledningen til grunnlovstillegg 21 heter det blant annet:

[...] from the terrorist groups by raising of arms and insurgency using the name of religion or a sect, or from the foreign and locally funded anti-state elements;

And whereas it is expedient that the said terrorists groups including any such terrorists fighting while using the name of religion or a sect, captured or to be captured in combat with the Armed Forces or otherwise are tried by the courts established under the Acts mentioned hereinafter in section 2;(Constitution (Twenty-First Amendment) Act 2015).

Så langt er tidligere straffedømte henrettet i et stadig stigende tempo, og tiltakene mot aktive terrorister har i liten grad fått strafferettslige konsekvenser. Landinfo mener derfor at det er liten grunn til å forvente en reduksjon i antallet henrettelser i annet halvår i 2015, sammenlignet med det første. Antallet henrettelser vil sannsynligvis snarere stige i tiden som kommer, og majoriteten personer som er dømt for forhold som anses å ha tilknytning til terrorisme, opprørsvirksomhet og sekterisk vold. Etter hvert også personer arrestert og dømt etter desember 2014.

På sikt vil antagelig eventuelle faktiske lov-, orden- og sikkerhetsmessige konsekvenser og internasjonale reaksjoner bidra til å bestemme hvor mange som blir henrettet. Så langt har representanter for myndighetene hevdet at dette er et internt pakistansk anliggende, et viktig virkemiddel i bekjempelsen av terror og at den endelige opphevelsen av moratoriet nærmest er initiert av et ønske om ikke å behandle enkelte grupper dødsdømte i strid med grunnloven, det vil si ikke diskriminere den terrordømte fangebefolkningen.

⁶ Det foreligger ikke fullstendig rettslig informasjon om alle de henrettede.

4. BLODPENGER: QISAS AND DIYAT ORDINANCE

I henhold til shariaretten kan straff for drap og legemsbeskadigelse ta to tilsynelatende diametralt ulike former; *qisas* og *diya* (som oftest stavet diyat i pakistansk kontekst).

Qisas, «gjengjeldelse», er basert på et prinsipp om at den eller de skyldige kan påføres tilsvarende lidelse som den eller de drepte/skadelidende. Diya, «erstatning» eller «blodpenger», åpner for at en gjerningsmannen kan betale kompensasjon til den avdødes arvinger eller til den skadelidende selv. Den tradisjonelle rettsorden i FATA og deler av Khyber Pakhtunkwa, *pashtunwali*, er også kjennetegnet ved den betydning kompensasjon har som konfliktløsningsmiddel, eksempelvis for å forhindre gjengjeldelse for ett drap. Denne tradisjonen legitimerer kompensasjonsordninger som innebærer grove brudd på menneskerettighetene.

Etter flere dommer i Shariat Appellate Bench of the Supreme Court på slutten av 1980-tallet, ble bestemmelser om qisas og diya i 1990 inkorporert i den pakistanske straffeloven ved den såkalte Qisas and Diyat Ordinance. På slutten av 1990-tallet ble forordningen, som inntil da hadde blitt fornyet av parlamentet hver fjerde måned, omgjort til lov. Nesten 40 bestemmelser i straffeloven ble endret, og kapittel XVI i loven skal nå være i overensstemmelse med sharia (Penal Code 1860). Prosesslovgivningen (Code of Criminal Procedure 1898) er også endret tilsvarende, og gir arvinger og etterlatte rett til å inngå avtale med en dødsdømt på ett hvert tidspunkt under rettsprosessen, helt til siste øyeblikk før fullbyrdelse av dommen (OECD 2007).

Straffelovens § 323 gir retten myndighet til å fastsette kompensasjonens størrelse etter en konkret vurdering både av gjerningsmannen og de etterlattes familieøkonomi. Lovbestemmelsen setter imidlertid en minimumsgrense for at gyldig diya «shall not be less than the value of thirty thousand six hundred and thirty grams of silver» (Penal Code 1860). Kompensasjonen er således flytende og varierer med sølvprisen, men den fastsettes kun én gang per år, i juli av finansdepartementet. I 2011 tilsvarte minimumskompensasjonen ca. 3 000 000 rupees. Den synkende sølvverdien de siste årene har imidlertid bidratt til å redusere omkostningen for gjerningsmannen ved en minimum diya-avtale betydelig; i juli 2014 ble beløpet satt til 1 923 843 rupees (Sahi 2014). Landinfo har ikke oppdaterte representative tall for inntektsdistribusjon i Pakistan pr. 2015, men tall fra en inntektsanalyse fra mai 2013 kan allikevel være egnet til å illustrere hva minimums diya-beløp betyr for et gjennomsnittshushold i Pakistan (mellom 6-7 personer):

[...] average monthly household income in urban area was Rs.27664 (US \$ 323.6) whereas it was only Rs.18713 (US \$ 218.9) in rural areas during 2010-11 against the overall average of Rs.21785 (US \$ 254.8) in Pakistan (HIES, 2010-11) (Liaqat, Ramay & Ras 2013, s. 860).

Om man tar utgangspunkt i 24 000 rupees per måned, som tilsvarer 288 000 rupees per hushold per år, betyr det at i 2011 tilsvarte et minimums diya-beløp rundt ti års inntekt for et gjennomsnittlig pakistansk hushold. I 2015 antagelig rundt 30 % mindre enn det, fordi den internasjonale sølvprisen er redusert. I lys av at et stort flertall av pakistanske hushold har et inntektsnivå som ligger langt under snittet, er det gode grunner til å fastslå at muligheten for å inngå en diya-avtale antagelig er marginale for mange dødsdømte.

Den kjennskap Landinfo har til denne lovgivningen, indikerer at den både bidrar til å avkriminalisere mord, privatisere rettshåndhevelsen av noen av bestemmelsene som er belagt med dødsstraff og å vedlikeholde en kultur som svekker kvinners rettsstilling og status betydelig. Idet Pakistan er et samfunn med store systematiske forskjeller, innebærer nasjonaliseringen av prinsippet om diya at ressurssterke personer er gitt et særskilt og sterkere vern mot å bli henrettet etter å ha blitt dømt til døden, enn svært store grupper øvrige medborgere. Likeledes er nære familiemedlemmer, for eksempel en bror som har drept en søster av æresrelaterte årsaker, nær fullstendig vernet fra å bli henrettet etter en dødsdom for drap. Idet æresdrap ofte er et resultat av familiære avtaler, vil misgjerningsmann og dommer i realiteten være samme person, noe som innebærer en ekstrem form for privatisert rettsforvaltning.

Så lenge Pakistan ikke forvalter et prinsipp om at alle mord er kriminalitet mot staten, og islams posisjon forblir uendret, er det nærliggende å anta at disse ulikhetene vil vedvare. I enkelte områder går nærmere en tredjedel av morderne fri etter å ha inngått avtale om diya (Saeed 2010).

Pakistansk høyesterett ga i mars 2015 klart uttrykk for sitt syn på forholdet mellom det statlige og private interesseområde i tilknytning til terror i en dom som omhandlet diya:

Rejecting a plea to stay a convicted terrorist's execution scheduled for Tuesday (today), the Supreme Court said on Monday that terrorism is an act against the state and, therefore, unpardonable (Malik 2015).

5. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Aljazeera (2014, 9. juni). Gunmen attack Karachi international airport. *Aljazeera*. Tilgjengelig fra <http://www.aljazeera.com/news/asia/2014/06/heavy-fighting-reported-at-karachi-airport-201468185852200231.html> [lastet ned 11. april 2015]
- Amnesty International (1996, september). *Pakistan: The death penalty*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/download/Documents/172000/asa330101996en.pdf>. [lastet ned 26. mai 2015]
- Amnesty International (2015, 10. mars). *Thousands at risk of execution after Pakistan's 'shameful retreat to the gallows'*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <https://www.amnesty.org/en/articles/news/2015/03/pakistan-lifts-death-penalty-moratorium/> [lastet ned 11. mars 2015]
- The Anti Terrorism Act (ATA) (1997, 20. august). Tilgjengelig fra <http://www.fia.gov.pk/ata.htm> [lastet ned 30. februar 2015]
- APP, dvs. Associated Press of Pakistan (2008, 6. november). Pakistan promulgates Ordinance to prevent Electronic Crimes. *APP*. Tilgjengelig fra http://www.app.com.pk/en/_index.php?option=com_content&task=view&id=58277&Itemid=1 [lastet ned 13. mars 2015]
- BBC News (2012, 15. november). Pakistani soldier Muhammed Hussain is executed for murder. *BBC News*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.com/news/world-asia-20337183> [lastet ned 16. mars 2015]
- BBC News (2014, 10. juni). Pakistani media demand action over airport attack. *BBC News*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.com/news/world-asia-27779474> [lastet ned 16. april 2015]
- Boone, Jon (2014, 17. desember). Pakistan school massacre prompts prime minister to lift death penalty ban. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <http://www.theguardian.com/world/2014/dec/17/pakistan-school-massacre-taliban-nawaz-sharif-lift-death-penalty-ban> [lastet ned 1. juni 2015]
- [Code of Criminal Procedure] (1898, 1. juli). *The Code of Criminal Procedure, 1898 (Pakistan). As amended by Act II of 1997*. Tilgjengelig fra <http://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/39849781.pdf> [lastet ned 25. februar 2015]
- The Constitution of the Islamic Republic of Pakistan (1973, 12. april). *The Constitution of the Islamic Republic of Pakistan, third consolidated version of 2004 which incorporate all amendments..* Tilgjengelig fra <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=7246> [lastet ned 16. februar 2015]
- Constitution (Twenty-First Amendment) Act (2015, 6. januar). *A Bill further to amend the Constitution of the Islamic Republic of Pakistan*. Tilgjengelig fra <http://www.pakistani.org/pakistan/constitution/amendments/21amendment.html> [lastet ned 19. februar 2015]
- Control of Narcotic Substances Act (1997, 11. juli). *Act no. XXV of 1997 – an Act to consolidate and amend the laws related to narcotic drugs and psychotropic substances*. Tilgjengelig fra <http://www.na.gov.pk/uploads/documents/Control-of-Narcotic-Substances-Act-XXV.pdf> [lastet ned 3. februar 2015]
- Daily Times (2011, 24. juli). Post-arrest bail granted to teenage suicide bomber. *Daily Times*. Tilgjengelig fra <http://archives.dailytimes.com.pk/national/24-Jul-2011/post-arrest-bail-granted-to-teenage-suicide-bomber> (lastet ned 13. februar 2015)

- Daily Times (2012, 29. august). Sherpao gets pre-arrest bail in Bugti murder case. *Daily Times*. Tilgjengelig fra <http://archives.dailytimes.com.pk/national/29-Aug-2012/sherpao-gets-pre-arrest-bail-in-bugti-murder-case> [lastet ned 20. februar 2015]
- Dawn (2008, 2. april). Couple stoned to death in Fata. *Dawn*. Tilgjengelig fra <http://www.dawn.com/news/296319/couple-stoned-to-death-in-fata> [lastet ned 11. april 2015]
- The Express Tribune (2013, 13. mars). Jirga justice: Man attempting to elope stoned to death. *The Express Tribune*. Tilgjengelig fra <http://tribune.com.pk/story/520004/jirga-justice-man-attempting-to-elope-stoned-to-death/> [lastet ned 20. februar 2015]
- The Express Tribune (2015, 29. mars). Countrywide sweeps: 727 'hardcore terrorists' arrested since December 24. *The Express Tribune*. Tilgjengelig fra <http://tribune.com.pk/story/860696/countrywide-sweeps-727-hardcore-terrorists-arrested-since-december-24/> [lastet ned 7. april 2015]
- FIDH & HRCP, dvs. International Federation for Human Rights & Human Rights Commission of Pakistan (2007, januar). *Slow march to the gallows Death penalty in Pakistan*. Paris: FIDH. Tilgjengelig fra <https://www.fidh.org/IMG/pdf/Pakistan464angconjointpdm.pdf> [lastet ned 23. mai 2015]
- [Frontier Crimes Regulation] (1901). *Frontier Crimes Regulation 1901 as Amended in 2011*. Tilgjengelig fra <http://www.slideshare.net/fatanews/frontier-crimes-regulation-1901-amended-2011-english-16663284> [lastet ned 4. mai 2011]
- Hashim, Asad (2015, 12. mars). Pakistan to execute man for 'juvenile' crime. *Aljazeera*. Tilgjengelig fra <http://www.aljazeera.com/news/asia/2015/03/pakistan-execute-man-juvenile-crime-150312143723739.html> [lastet ned 12. mars 2015]
- High Treason (Punishment) Act (1973, 26. september). Tilgjengelig fra [http://www.sja.gos.pk/Statutes/Criminal%20minor%20acts/THEHIGH%20TREASON%20\(PUNISHMENT\)%20ACT,%201973.html](http://www.sja.gos.pk/Statutes/Criminal%20minor%20acts/THEHIGH%20TREASON%20(PUNISHMENT)%20ACT,%201973.html) [lastet ned 27. mai 2015]
- The Hindu (2014, 17. desember). 132 children massacred in attack on school. *The Hindu*. Tilgjengelig fra <http://www.thehindu.com/news/international/south-asia/taliban-attack-peshawar-army-school-take-hundreds-hostage/article6697297.ece> [lastet ned 4. mai 2015]
- HRCP, dvs. Human Rights Commission of Pakistan (2013, 7. oktober). *HRCP welcomes continuation of death penalty moratorium*. Lahore: HRCP. Tilgjengelig fra <http://hrcp-web.org/hrcpweb/hrcp-welcomes-continuation-of-death-penalty-moratorium/> [lastet ned 14. februar 2015]
- HRCP (u.å.). *Who has been executed?* Lahore: HRCP. Tilgjengelig fra <http://hrcp-web.org/hrcpweb/who-has-been-executed/> [lastet ned 28. juli 2015]
- HRW, dvs. Human Right Watch (2012, 20. november). *Pakistan: Execution ends moratorium on death penalty*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/node/248081> [lastet ned 25. mars 2015]
- International Bar Association (2009, september). *A long march to justice: A report on judicial independence and integrity in Pakistan*. London: International Bar Association. Tilgjengelig fra <http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUId=f0f99eb4-c9ac-4543-bd8a-57817d3f05c2> [lastet ned 1. juni 2015]
- Johnson, Geoff (2011, 18. september). Death penalty: Top 5 countries to execute the most people. *The Christian Science Monitor*. Tilgjengelig fra <http://www.csmonitor.com/World/Global-Issues/2011/0918/Death-penalty-Top-5-countries-to-execute-the-most-people/Pakistan> [lastet ned 12. mars 2015]
- The Juvenile Justice System Ordinance (2000, 1. juli). Tilgjengelig fra <http://sparcpk.org/pdf/Juvenile%20Justice%20System%20Ordinance%202000.pdf> [lastet ned 16. april 2015]
- Landinfo (2012, 2. november). *Pakistan: Apostasi – ateisme*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://landinfo.no/asset/2206/1/2206_1.pdf [lastet ned 1. juni 2015]

- Liaqat, Ali, Ramay, Muhammad Ismaeel, & Nas, Zekeriya (2013, mai). Analysis of the determinants of income and income gap between urban and rural Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 5(1), 858-885. Tilgjengelig fra <http://journal-archives32.webs.com/858-885.pdf> [lastet ned 30. mai 2015]
- Malik, Hasnaat (2015, 31. mars). No forgiveness: Diyat doesn't mean freedom for terrorists, says SC. *The Express Tribune*. Tilgjengelig fra <http://tribune.com.pk/story/861594/no-forgiveness-diyat-doesnt-mean-freedom-for-terrorists-says-sc/> [lastet ned 30. mars 2015]
- Mehmood, Sultan (2015, 12. mars). Triple murder convict executed in Toba Tek Singh. *Dawn*. Tilgjengelig fra <http://www.dawn.com/news/1169079/triple-murder-convict-executed-in-toba-tek-singh> [lastet ned 11. mars 2015]
- Nasruminallah (2013, 10. mai). Death mandate: Mehsud sanctions polling day attacks. *The Express Tribune*. Tilgjengelig fra <http://tribune.com.pk/story/546827/death-mandate-mehsud-sanctions-polling-day-attacks> [lastet ned 11. februar 2015]
- Offence of Zina (Enforcement of Hudood) Ordinance (1979, 9. februar). Tilgjengelig fra http://www.pakistani.org/pakistan/legislation/zia_po_1979/ord7_1979.html [lastet ned 16. mai 2015]
- OSAC, dvs. Overseas Security Advisory Council (2015, 14. april). *Pakistan 2015 crime and safety report: Karachi*. Washington D.C.:OSAC. Tilgjengelig fra <https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=17436> [lastet ned 20. mai 2015]
- Pakistan Army Act (1952, 14. mai). Tilgjengelig fra <http://nasirlawsite.com/laws/paa1952.htm> [lastet ned 29. mai 2015]
- Pakistan Army (Amendment) Act (2015, 8. januar). Tilgjengelig fra <http://www.refworld.org/pdfid/4c3f1fe12.pdf> [lastet ned 25. april 2015]
- [Pakistan Penal Code] (1860, 6. oktober). Tilgjengelig fra <http://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/46816797.pdf> [lastet ned 3. februar 2015]
- PIPS, dvs. Pakistan Institute for Peace Studies (2015). *Pakistan Security Report 2014*. Islamabad: PIPS.
- [The Railways Act] (1890). *The Railways Act 1890 (Act IX of 1890) (Corrected up to December 1996)*. Tilgjengelig fra <http://jamilandjamil.com/?p=829> [lastet ned 11. mars 2015]
- Saeed, Shahid (2010, 18. september). Effect of qisas and diyat laws on criminal justice. *Secular Pakistan*. Tilgjengelig fra <https://secularpakistan.wordpress.com/2010/09/18/effect-of-qisas-and-diyat-laws-on-criminal-justice/> [lastet ned 4. april 2015]
- Sahi, Aoun (2014, 20. juli). What price the blood? *The News on Sunday*. Tilgjengelig fra <http://tns.thenews.com.pk/blood-money-in-qisas-and-diyat-laws/> [lastet ned 28. juli 2015]
- Sheikh, Ismail (2014, 11. april). Over 13,000 homicides recorded in Pakistan in 2012: Report. *The Express Tribune*. Tilgjengelig fra <http://tribune.com.pk/story/694501/homicides-in-2012-pakistan-worst-in-south-asia/> [lastet ned 20. mars 2015]
- South Asia Terrorism Portal (u.å.). *Major incidents of Terrorism-related violence in Pakistan – 2014*. New Delhi: South Asia Terrorism Portal. Tilgjengelig fra <http://www.satp.org/satporgtp/countries/pakistan/database/majorincidents2014.htm> [lastet ned 30. juli 2015]
- Times of India (2012, 15. november). Pakistani soldier hanged for murdering colleague; first in four years. *Times of India*. Tilgjengelig fra <http://timesofindia.indiatimes.com/world/pakistan/Pakistani-soldier-hanged-for-murdering-colleague-first-in-four-years/articleshow/17227713.cms> [lastet ned 13. februar 2015]
- Times of India (2015, 28. mars). Over 32,000 arrested in anti-terror operations since Peshawar carnage. *Times of India*. Tilgjengelig fra <http://timesofindia.indiatimes.com/world/pakistan/Over-32000-arrested-in-anti-terror-operations-since-Peshawar-carnage/articleshow/46727866.cms> [lastet ned 7. april 2015]

- Toppa, Sabrina (2015, 11. mars). Pakistan reinstates the death penalty after seven-year moratorium. *Time*. Tilgjengelig fra <http://time.com/3740149/pakistan-death-penalty/#3740149/pakistan-death-penalty/> [lastet ned 11. mars 2015]

Muntlige kilder

- Ahmadiyyamenigheten. Møte i Rabwah, mars 2014.
- HRCP, dvs. Human Rights Commission of Pakistan. Møter i Lahore november 2012, mars 2014 og april 2015.
- E-post fra diplomatisk kilde, 13. mars 2015.
- Høyesterettsadvokat Hina Jilani, samtale i Lahore, oktober 2012.